

nych w historii wywodów Pawła, aby zastąpić najzupełniej wyczerpane wydania z lat 1833 i 1878, dziś całkiem przestrzałe a (zwłaszcza wydanie Dobrzyńskiego z r. 1878) pełne błędów.

Gdy autor omawia zagadnienia nieszkodliwego przejścia, wspomnianego w dekreście Gracjana za Augustynem, który powoływał się na Stary Testament, gdy cytuje pisarza niderlandzkiego Henryka de Goricum, który na początku XV wieku stwierdzał, że drogi handlowe z mocy prawa naturalnego powinny być wspólne (s. 41), można by dodać, że w drugiej połowie tegoż stulecia Jan Ostroróg wysuwał postulat wolności żeglugi na rzekach: „jak drogi tak i rzeki powinny być wolne i bez żadnych przeszkód dla ruchu” (*Monumentum de reipublicae ordinatione* LIX. Starodawne Prawa Polskiego Pomniki V, s. 137; tamże Bobrzyński wskazał postanowienia statutów z r. 1447 i późniejszych).

Uogólnienia dokonywane przez autora można przyjmować albo kwestionować, ale praca zawiera wiele podnet do myślenia. Miara jej wartości może być choćby to, że w swym zakresie oparta jest na o wiele gruntowniejszym studium źródeł niż np. ogłoszona w r. 1947 a w drugim wydaniu w r. 1954 książka Artura Nussbauma, *A Concise History of the Law of Nations*. W rozdziale o starożytności (s. 1—16) wspomniano tam Cyserona raz (był jednym z wielu zwolenników filozofii stoickiej, uczynił wiele, aby spopularyzować filozofię grecką w swym kraju), o Odradusie, soborze w Konstancji, Pawle Włodkowicu, oczywiście i o Janie Andrzejowym w ogóle nie ma mowy.

Gdyby książkę p. Moreau-Reibel wydano z wypisami (i to obszernymi) z dzieł, które omawia, byłaby bardzo cennym podręcznikiem ułatwiającym dyskusje seminaryjne ze względu na swą sugestywność.

LUDWIK EHRLICH (Kraków)

Istoria Zakonodatielstwa SSSR i RSFSR po ugotownomu processu i organizacii suda i prokuratury 1917—1954 g g. Sbornik Dokumentow pod redakciej czlena korrespondenta Akademii Nauk SSSR S. A. Gołunskiego, Gosudarstwennoje Izdatielstwo Juridiceskoj Literatury, Moskwa 1955, s. 635.

Dokumenty składające się na omawiany niżej zbiór wybrał i zestawiał docent Ł. N. Gusjew. Krótką, treściwą przedmowę do zbioru napisał jego redaktor akademik S. A. Gołunski. Zbiór ma ułatwić — jak pisze S. A. Gołunski w przedmowie — prawnikom radzieckim źródłowe studia nad historią radzieckich organów wymiaru sprawiedliwości i radzieckiego procesu karnego. Studia takie — zdaniem autora przedmowy — są potrzebne przede wszystkim w związku z trwającymi od wielu już lat pracami nad przygotowaniem projektu ogólnozwiązkowego kodeksu postępowania karnego. Omawiany zbiór jest pierwszym tego rodzaju wydaniem radzieckich aktów prawotwórczych z zakresu ustroju organów wymiaru sprawiedliwości i procesu karnego.

Zbiór ten — podobnie jak inne tego rodzaju zbiory dokumentów radzieckich — przedstawia dużą wartość naukową także dla prawników nieradzieckich. Zawiera bowiem dokumenty, których dziś w żaden sposób poza granicami ZSRR nie można osiągnąć. Dla prawników innych państw socjalistycznych tymczasem znajomość tych dokumentów jest niekiedy wprost konieczna. Państwa te bowiem, korzystając z radzieckich doświadczeń, na swój sposób przebywają dziś tę drogę, którą ZSRR ma już poza sobą.

Zbiór radzieckich aktów prawotwórczych z dziedziny ustroju organów wymiaru sprawiedliwości oraz procesu karnego może być przedmiotem poważnego zainteresowania nie tylko specjalistów od procesu karnego i ustroju sądów. Jest on cenny także dla osób interesujących się radzieckim prawem państwowym, a nawet dla prawników wszystkich specjalności. Jest tak dlatego, że w przepisach omawianych gałęzi prawa znajdują swoją realizację i bezpośredni wyraz niektóre podstawowe prawa obywatelskie, że przepisy te mają kluczowe wprost znaczenie z punktu widzenia walki o praworządność. Zbiór, o którym tu mowa przyczynia się w poważnym stopniu do zaspokojenia istniejącego u nas głodu na radzieckie materiały źródłowe, na informację naukową o radzieckim ustawodawstwie.

W skład omawianego zbioru włączone zostały 441 akty prawotwórcze RSFRR i ZSRR. Akty te zostały wydane w okresie od 8 listopada 1917 r. do 1 stycznia 1955 r. Uwzględnione zostały w zbiorze — wg zapewnień przedmowy — wszystkie akty prawotwórcze zawierające przepisy dotyczące organizacji sądów powszechnych, sądów specjalnych, polubownych i społecznych, organów śledczych, prokuratury, częściowo adwokatury, notariatu, organów wykonujących orzeczenia sądowe, administracji wymiaru sprawiedliwości, biegłych sądowych (lekarzy, buchalterów, tłumaczy), przepisy dotyczące organizacji arbitrażu, sądów dyscyplinarnych oraz wszystkie akty prawotwórcze regulujące postępowanie karne. Do zbioru włączono również niektóre akty w sprawie umocnienia praworządności radzieckiej oraz bieżącej pracy organów wymiaru sprawiedliwości i administracji wymiaru sprawiedliwości. Większość dokumentów podana jest w pełnym tekście. Dokumenty zawierające przepisy dotyczące wskazanych wyżej zagadnień, a poświęcone zasadniczo uregulowaniu innych spraw, przytoczone są w wyjątkach. Zbiór zawiera więc zarówno przepisy już uchylone, jak i przepisy nadal obowiązujące. Wszystkie dokumenty zostały podane w ich pierwotnej redakcji na podstawie tekstu zamieszczonego w oficjalnym organie publikacyjnym. Dokumenty ułożone są zasadniczo w porządku chronologicznym. Przy każdym dokumencie podana jest jego oficjalna nazwa, data jego wydania lub ogłoszenia, organ publikacyjny oraz nazwa organu państwowego, który dany akt wydał. Do zbioru wchodzi akty prawotwórcze różnej rangi, od ustaw konstytucyjnych do instrukcji Ludowego Komisariatu Sprawiedliwości.

Jest to więc zbiór tekstów dla celów naukowych, a nie na potrzeby bieżącej praktyki.

Zastrzec to od razu trzeba, że zbiór ten nie zawiera wszystkich przepisów prawnych z omawianych dziedzin, jakie obowiązywały czy obowiązują na terytorium ZSRR. W Związku Radzieckim obowiązuje kilka kodeksów postępowania karnego. Zbiór zawiera tylko przepisy ogólnozwiązkowe w tej materii i prawo postępowania karnego. Zbiór zawiera tylko przepisy ogólnozwiązkowe w tej materii i prawo postępowania karnego RSFRR (obowiązujące także w republikach: Litewskiej, Łotewskiej i Estońskiej). Prawie podobnie ma się rzecz z przepisami dotyczącymi organizacji organów wymiaru sprawiedliwości. Niemniej, na podstawie tego zbioru można sobie wyrobić pogląd na omawiane działy prawa we wszystkich republikach związkowych. Dają do tego podstawę zamieszczone w zbiorze akty prawotwórcze ZSRR oraz to, że wszystkie pozostałe republiki związkowe w bardzo szerokim zakresie korzystają z doświadczeń RSFRR. Twórcom zbioru nie można więc robić zarzutu, że spośród republik związkowych uwzględnili tylko RSFRR. Wzięli bowiem pod uwagę ustawodawstwo republiki przodującej w federacji radzieckiej. Takie stanowisko jest zrozumiałe i słuszne w odniesieniu do okresu po powstaniu ZSRR, tj. od końca 1922 r. Nie znajduje ono jednak usprawiedliwienia w odniesieniu do okresu wcześniejszego, kiedy obok RSFRR istniały inne samodzielne republiki radzieckie,

kiedy nie było ustawodawstwa ogólnozwiązkowego ustalającego zasady poszczególnych gałęzi prawa. ZSRR powstał w wyniku połączenia się tych republik na zasadach równości i dobrowolności, a nie na skutek przyłączenia pozostałych republik radzieckich do RSFR. Dlatego prezentując dorobek osiągnięty przed powstaniem ZSRR, nie można się ograniczać do samej Federacji Rosyjskiej. Dlatego odczuwa się dotkliwie brak w zbiorze aktów prawotwórczych wydanych przed powstaniem ZSRR przez władze radzieckiej Ukrainy, Białorusi, Gruzji, Armenii, Azerbajdżanu a później Federacji Zakaukaskiej. Zastosowane przez twórców zbioru kryterium w doborze dokumentów we wskazanym zakresie zdaje się nosić na sobie piętno niesławnej tezy o „autonomizacji” republik radzieckich w ramach RSFR.

Zebrane w zbiorze akty prawotwórcze zostały podzielone na dziesięć części: część wprowadzającą i części od pierwszej do dziewiątej.

Część wprowadzająca (s. 5—29) zawiera wyjątki z konstytucji oraz innych ustaw konstytucyjnych ZSRR, RSFR oraz wyjątki z konstytucji wszystkich republik autonomicznych, wchodzących w skład RSFR (wg stanu na 1 I 1955 r.). Uwzględnione tu zostały te części ustaw konstytucyjnych wymienionych wyżej państw, które dotyczą sądów, organów bezpieczeństwa, prokuratury, administracji wymiaru sprawiedliwości, niektórych podstawowych praw obywatelskich (nietykalność osobista, nienaruszalność mieszkania, tajemnica korespondencji) oraz immunitetów członków najwyższych organów państwowych. Twórcy zbioru nie umieścili w tej jego części tekstów aktów prawotwórczych o charakterze niewątpliwie konstytucyjnym, wydanych w RSFR przed uchwaleniem pierwszej konstytucji radzieckiej, tj. przed 10 VII 1918 r. Chodzi tu o niektóre „dekrety październikowe”. Widać tu pewną niekonsekwencję twórców zbioru. Jeżeli już została stworzona osobna część zbioru zawierająca akty konstytucyjne, należało w niej umieścić wszystkie tego rodzaju akty.

Część pierwsza zbioru (s. 30—58) zawiera dokumenty wydane w okresie przeprowadzenia w Rosji Wielkiej Październikowej Rewolucji Socjalistycznej (listopad 1917—lipiec 1918). W części tej zamieszczone są pełne teksty słynnych dekretów o sądzie (dekret nr 1, 2, 3) oraz wiele innych dokumentów, kładących podwaliny pod socjalistyczny wymiar sprawiedliwości. Wszystkie te dokumenty obalają stanowczo głoszone przez wrogów komunizmu tezy o jakoby programowej srogości komunistów. Wystarczy wspomnieć, że wśród kar, jakie nakładały powstałe w grudniu 1917 r. trybunały rewolucyjne nie ma kary śmierci.

W części drugiej (s. 58—160) zamieszczone zostały dokumenty z okresu obcej interwencji zbrojnej i wojny domowej (wrzesień 1918—1920). Na wszystkich zawartych w zbiorze dokumentach z tego czasu wycisnęła swoje piętno tocząca się wojna domowa. Akty te w walce z kontrrewolucją wprowadzają wiele środków nadzwyczajnych. Na specjalną uwagę zasługuje tu tekst uchwały VI Wszechrosyjskiego Zjazdu Rad z 8 XI 1918 r. o ścisłym stosowaniu ustaw. Uchwała ta kładzie między innymi podwaliny pod instytucję skarg i zażaleń ludności na działalność urzędników państwowych. Jest ona świadectwem troski władzy radzieckiej od pierwszych dni jej istnienia o umocnienie praworządności socjalistycznej.

Na trzecią część zbioru (s. 161—373) składają się akty prawotwórcze RSFR wydane w okresie przejścia do pracy pokojowej nad odbudową gospodarki narodowej (1921—1925) i akty prawotwórcze ZSRR wydane w okresie od lipca 1923—1925 r. Na okres ten przypadają pierwsze kodyfikacje radzieckie w zakresie procesu karnego i ustroju organów wymiaru sprawiedliwości. Zlikwidowane zostają pewne instytucje wyjątkowe stworzone w latach wojny domowej. Nowe potrzeby pokojowej pracy wymagają powołania nowych nieznanych nigdzie poprzednio instytucji

(np. arbitraż). Niezbędne jest zapewnienie bezpieczeństwa obrotu w rozwijającym się życiu gospodarczym kraju i w stosunkach międzynarodowych. Te właśnie przemiany i potrzeby znalazły swoje odzwierciedlenie w omawianej tutaj części zbioru.

Do części czwartej zbioru (s. 374—492) zostały włączone akty prawotwórcze ZSRR i RSFRR wydane w okresie walki o socjalistyczną industrializację kraju (1926—1929). Jak świadczą podane w tej części zbioru dokumenty, na okres ten przypada poważne rozszerzenie właściwości organów ogólnozwiązkowych. Zmniejszyła się stosunkowo liczba aktów wydawanych przez organa RSFRR.

Na część piątą zbioru (s. 495—553) składają się akty prawotwórcze ZSRR i RSFRR wydane w latach walki o kolektywizację rolnictwa (1930—1934). Rzuca się w oczy, że w przepisach prawa o ustroju wymiaru sprawiedliwości i postępowania karnego kolektywizacja rolnictwa ZSRR nie odbiła się tak wielkim echem, jakby to można przypuszczać, sądząc po znaczeniu samej kolektywizacji. Szczególnie interesujące w tej części zbioru są przepisy o sądach wiejskich, o organizacji wymiaru sprawiedliwości na kresach RSFRR wśród ludów zacofanych, niekiedy koczowniczych. Na terenach tych w dosyć szerokim zasięgu uznawane było prawo zwyczajowe. Na okres ten przypada utworzenie prokuratury ZSRR zorganizowanej już prawie zupełnie zgodnie z zasadami lenińskimi.

W skład części szóstej (s. 554—563) wchodzi dokumenty ZSRR i RSFRR wydane w okresie walki o zakończenie budowy społeczeństwa socjalistycznego i wprowadzenie nowej konstytucji (1935—1937). Warto zauważyć, że wbrew tytułowi tej części zbioru, nie zawiera ona aktów wprowadzających w życie konstytucję ZSRR z 5 XII 1936 r. Do najważniejszych aktów tej części należy uchwała CKW i RKL ZSRR z 20 VII 1936 r. o utworzeniu związkowo-republikańskiego Ludowego Komisarjatu Sprawiedliwości ZSRR. Ta uchwała, nie zrealizowana zresztą dotychczas, w tej swojej części stanowi, że powinny być wydane jedne i wspólne dla całego Związku kodeksy: cywilny, karny, postępowania cywilnego, postępowania karnego oraz przepisy o ustroju wymiaru sprawiedliwości.

W części siódmej (s. 564—580) zebrane zostały akty prawotwórcze ZSRR i RSFRR obejmujące okres walki o zakończenie budownictwa socjalizmu i stopniowego przechodzenia do komunizmu w latach przedwojennych (1938—czerwiec 1941). W tej dopiero części zbioru znajdują się pierwsze akty prawotwórcze wprowadzające w życie na odcinku procesu karnego i ustroju wymiaru sprawiedliwości konstytucję ZSRR z 1936 r. Mianowicie mamy tu tekst obowiązującej do dziś z niewielkimi zmianami ustawy Rady Najwyższej ZSRR z 16 VIII 1938 r. o ustroju sądów ZSRR, republik związkowych i autonomicznych. W ogóle z zakończeniem procesu kolektywizacji daje się zaobserwować spadek liczby i objętości aktów prawotwórczych w interesującej nas tu dziedzinie. Po raz pierwszy w dziejach ZSRR w roku 1939 nie ukazał się żaden akt prawotwórczy ZSRR z dziedziny procesu karnego i ustroju wymiaru sprawiedliwości. Wydawane zaś akty stają się niekiedy aż nadto lakoniczne.

Część ósma (s. 581—587) zajmuje najmniej miejsca w całym zbiorze. Składają się na nią akty prawotwórcze wydane w okresie Wielkiej Wojny Narodowej Związku Radzieckiego (czerwiec 1941—1945). Wśród dokumentów tej części zbioru nie ma ani jednego aktu prawotwórczego RSFRR. Potrzebom okresu wojennego czyniło zażość ustawodawstwo ZSRR. Wśród bardzo interesujących dokumentów tej części zbioru zwraca na siebie szczególną uwagę dekret Prezydium RN ZSRR z 2 XI 1942 r. o utworzeniu nadzwyczajnej komisji państwowej dla ustalenia i zbadania zbrodni niemiecko-faszystowskich zaborców i ich pomocników oraz dla ustalenia spowodowa-

nych przez nich szkód. Dokument ten, jeśli zważy się datę jego wydania, uznać trzeba jako wyraz dalekowzroczności politycznej i wiary w zwycięstwo słusznej sprawy.

Część dziewiąta i ostatnia zarazem (s. 588—604) zawiera akty prawotwórcze ZSRR i RSFRР wydane w okresie walki o zakończenie budownictwa społeczeństwa socjalistycznego i stopniowe przejście od socjalizmu do komunizmu w latach wojennych (1946—1954). Ta część zbioru zawiera dalsze dokumenty podjęte dla realizacji zasad ustalonych w konstytucji ZSRR z 1936 r. Należą do nich teksty ordynacji wyborczych do sądów ludowych RSFRР, dekret o odpowiedzialności dyscyplinarnej sędziów, dekret o przywróceniu instytucji prezydiów w sądach najwyższych republik związkowych, autonomicznych oraz w sądach obwodowych i sądach obwodów autonomicznych. Te dwa ostatnie akty mają poważne znaczenie w walce o wzrost autorytetu sądów radzieckich. Uderza w tej części zbioru brak przepisów uchylających środki nadzwyczajne wprowadzone w czasie wojny. Od roku 1935 widać wyraźne dążenie do stabilizacji przepisów.

Na końcu zbioru (s. 605—631) umieszczony jest chronologiczny wykaz zawartych w nim dokumentów.

Jak widać z powyższych uwag, zbiór podzielony jest na części wg kryterium przyjętego w historii KPZR. Przyjęcie w zbiorze tego kryterium jako jedynego i niewzruszalnego nie wydaje się być rozwiązaniem najszcześliwszym. Jest tak przynajmniej z dwóch względów. Po pierwsze, dlatego, że pominięto zostało zasadnicze kryterium w badaniach nad państwem i prawem socjalistycznym, a mianowicie podział wg głównych faz rozwoju państwa i prawa socjalistycznego. Jest bowiem oczywiste, że pierwszoplanowe znaczenie w badaniach nad państwem i prawem socjalistycznym ma to czy jest to państwo i prawo społeczeństwa budującego socjalizm, czy też państwo i prawo społeczeństwa, które już zbudowało socjalizm. Twórcy zbioru pominęli tymczasem zupełnie to zasadnicze kryterium. Po wtóre wydaje się wątpliwe, czy można bez żadnych zastrzeżeń przenieść periodyzację dziejów KPZR na wszystkie gałęzie prawa radzieckiego. Wydaje się słuszne, żeby periodyzacja dziejów poszczególnej gałęzi prawa brała pod uwagę rzeczywiście istotne zmiany zachodzące w badanej gałęzi prawa. Jest bowiem jasne, że nie każda nawet poważna zmiana kursu politycznego w kwestiach ekonomicznych i społecznych musi doprowadzić w tym samym okresie czasu do równie poważnej zmiany przepisów tej lub innej gałęzi prawa. Przenoszenie bez zastrzeżeń periodyzacji dziejów KPZR na radzieckie prawo procesu karnego czy ustroju wymiaru sprawiedliwości jest istotnym uproszczeniem sprawy i niepożądanym schematyzmem. Widać złe skutki takiego stanowiska na przykładzie części szóstej omawianego zbioru, w której, jak to już zaznaczono wyżej, wbrew jej tytułowi nie ma aktów prawnych wprowadzających w życie odnośne postanowienia konstytucji ZSRR z 1936 r.

Studiowanie zawartych w zbiorze dokumentów nasuwa pewne uwagi ogólne. Oto niektóre z nich.

a) Przede wszystkim rzuca się w oczy, że radzieckie organa wymiaru sprawiedliwości oraz zasady radzieckiej procedury karnej zostały stworzone spontanicznie, w najdosłowniejszym tego słowa znaczeniu oddolnie przez same masy robotników, chłopów i żołnierzy w procesie walki o zdobycie i umocnienie władzy radzieckiej. Pierwotnym pniem, z którego wyrosły dalsze organa wymiaru sprawiedliwości, takie jak prokuratura, adwokatura, arbitraż, sądy społeczne itd., jest sąd radziecki, a przede wszystkim sąd ludowy. Sądy radzieckie jednoczyły w sobie przez długie lata zarówno wymiar, jak i szeroko pojętą administrację sprawiedliwości. Uderza też istniejące przez I fazę rozwoju państwa radzieckiego ścisłe powiązanie sądów i innych organów wymiaru sprawiedliwości z organami władzy państwowej. Idzie tu w szcze-

gólności o powiązanie organizacyjne najwyższych instancji sądowych i prokuratury radzieckiej z kierownictwem resortu sprawiedliwości, a także o pewne uprawnienia sądowe WCKW RSFRR i CKW ZSRR oraz kierownictwa resortu sprawiedliwości. Dokumenty zawarte w zbiorze pozwalają obserwować stopniową specjalizację organów wymiaru sprawiedliwości. Po przeczytaniu zbioru pozostaje nieodparte wrażenie oryginalności radzieckiego systemu wymiaru sprawiedliwości.

b) Zwraca uwagę fakt, że nie wszystkie instytucje wymiaru sprawiedliwości stworzone w I fazie rozwoju państwa radzieckiego utrzymały się, choćby w zmniejszonej postaci, do dziś. Do instytucji tych należą w pierwszym rzędzie sądy dyscyplinarne. Sądy te nie mogą nas dziś nie interesować. Idea takich sądów w okresie toczącej się u nas obecnie walki przeciwko biurokratyzmowi, walki o pełne rzeczywiste zagwarantowanie praw obywatelom i stanowczą poprawę działalności aparatu państwowego jest nam bliska. Wydaje się np. że proponowane przez Komisję Zarządu Głównego ZPP (Prawo i Życie nr 6 z 1956 r.) swego rodzaju sądownictwo administracyjne, obliczone na ochronę praw obywateli, winno być uzupełnione jakimś sądownictwem dyscyplinarnym w stosunku do osób na odpowiedzialnych stanowiskach państwowych, które prawa obywateli naruszyły lub w inny sposób zasłużyły na postępowanie dyscyplinarne.

Sądy dyscyplinarne zostały powołane w RSFRR za życia W. Lenina na mocy uchwały 2 sesji WCKW X kadencji z 7 VII 1923 r. Sądy te zostały powołane, jak wyjaśnia wstęp do uchwały, w celu walki z zaniedbaniami służbowymi, przestępstwami i niewłaściwymi działaniami osób zajmujących odpowiedzialne stanowiska w organach państwowych, o ile czyny te nie podlegają ściganiu w trybie procesu karnego. Powołany został Główny Sąd Dyscyplinarny przy WCKW RSFRR oraz Gubernialne Sądy Dyscyplinarne przy gubernialnych komitetach wykonawczych. Sądy te mogły nakładać różnego rodzaju kary, aż do usunięcia ze stanowiska włącznie. Mogły one też nałożyć na winnych obowiązek wynagrodzenia szkody wyrządzonej niewłaściwym postępowaniem odpowiedzialnego funkcjonariusza państwowego. Przepisy o sądach dyscyplinarnych były parokrotnie nowelizowane, aż wreszcie uchwałą WCKW i RKL RSFRR z 28 V 1928 r. sądy dyscyplinarne zostały zlikwidowane. Wydaje się, że idea tak pojętych sądów dyscyplinarnych oraz zdobyte na tym polu doświadczenie radzieckie warte są wszechstronnego przestudiowania i ewentualnego zastosowania u nas obecnie.

c) Opublikowane w zbiorze dokumenty wykazują przekonująco, że ustrój radzieckich organów wymiaru sprawiedliwości oraz radziecki proces karny stanowiły zawsze doniosły instrument w walce o praworządność radziecką we wszystkich dziedzinach życia. Jak wskazują dokumenty, umacnianie praworządności w działaniu samego aparatu wymiaru sprawiedliwości było przedmiotem szczególnej troski kierowniczych organów państwowych ZSRR i RSFRR. I trzeba stanowczo stwierdzić, że mimo występującej tu i ówdzie niedoskonałości przepisów niedopuszczalne były na gruncie praworządności radzieckiej te bolesne fakty, które zostały ujawnione na XX Zjeździe KPZR. Fakty te były dokonywane z brutalnym pogwałceniem obowiązujących przepisów. I to nawet tych najostrejszych i wyjątkowych przepisów, jakie znajdujemy wśród opublikowanych w zbiorze tekstów. Zbiór daje też podstawę do stwierdzenia, że stosowane w niektórych okresach rozwoju państwa radzieckiego środki i instytucje nadzwyczajne nie wypływały z istoty państwa radzieckiego i z założeń programowych marksizmu-leninizmu, lecz że były one wywoływane przez konkretną sytuację historyczną.

d) Zbiory dokumentów, takie jak zbiór omawiany tutaj, posiadają duże znaczenie dla rozwoju naszej nauki prawa. Wydaje się bowiem, że nadszedł już czas, aby

nie poprzestawać na taniej niekiedy popularyzacji u nas radzieckich instytucji prawnych. Nadszedł czas na to, żeby te instytucje studiować w oparciu o niezbędne materiały źródłowe. Studia źródłowe dają bowiem dopiero czytelnikowi podstawę do oceny publikacji z tej lub innej gałęzi prawa radzieckiego. Weźmy np. tezę o tym, że sędziowie muszą być wybieralni, że wybieralność sędziów należy do istoty socjalistycznego wymiaru sprawiedliwości. Zwolennicy tej tezy rzucają jako ważki argument wzmacniający ich stanowisko twierdzenie, że w państwie radzieckim sędziowie zawsze byli wybieralni. Tymczasem zawarte w zbiorze dokumenty nie potwierdzają tej tezy. Okazuje się bowiem, że niekiedy sędziów mianował Ludowy Komisarz Sprawiedliwości (np. Dekret WCKW z 18 III 1920 r.) lub też, sądy wyższej instancji powoływały i odwoływały członków sądów niższej instancji (np. Dekret WCKW z 25 VIII 1921 r.). Nie był to wprawdzie tryb bardzo rozpowszechniony, niemniej fakty takie miały miejsce.

W ZSRR zapowiada się obecnie wzmoczenie publikacji źródeł z różnych dziedzin prawa. Zapowiedzi te przyjmują niewątpliwie wszyscy z zadowoleniem. Sądzę jednak, że do tego nie powinniśmy się ograniczać. Istnieje u nas od lat, niestety dotychczas nie zaspokojone, zapotrzebowanie na dosyć obszerny zbiór przekładów na język polski najważniejszych aktów prawnych władzy radzieckiej. Docierające do nas radzieckie zbiory dokumentów tej dosyć powszechnej potrzeby nie są w stanie zaspokoić.

Należałoby też jak najprędzej przystąpić do systematycznego naukowego wydawania źródeł z różnych dziedzin prawa bratnich państw demokracji ludowej. Do dziś bowiem o prawie tych krajów, tak nam bliskich, nie mamy prawie wcale źródłowych materiałów. Wydawanie źródeł nie powinno, rzecz jasna, przeszkodzić wydaniu ogólnych opracowań o prawie i ustroju każdego z tych państw. Jest też niemal żenujące, że mimo normalizacji stosunków nie wydaje się u nas materiałów źródłowych do badania ustroju i prawa Ludowej Federacyjnej Republiki Jugosławii. Jest nie do utrzymania na dłuższą metę taki stan, że naukowcy-prawnicy dowiadują się o, w dużej mierze oryginalnych, instytucjach państwowych i prawnych Jugosławii z... reportaży prasowych.

Wydaje się również, że należałoby przystąpić do wydawania zbiorów ważniejszych aktów prawnych niektórych państw kapitalistycznych (co częściowo już podjęto) i imperialistycznych. Od wielu lat prawie całkowicie brak jest źródłowych informacji o instytucjach państwowych i prawnych tych państw. Stan ten wyrządza poważne szkody rozwojowi naszej nauki prawa, naszej publicystyce politycznej i propagandzie.

Pożądaną też byłoby, aby w związku ze zbliżającym się piętnastolecie Polski Ludowej przystąpić do wydania naukowych zbiorów przepisów z różnych dziedzin naszego prawa.

ADAM ŁOPATKA (Poznań)

I. V. R. A. — *Rivista Internazionale di Diritto Romano e Antico*, I—VI (1950—1955), Jovene, Neapol.

Pod powyższym tytułem od 1950 r. ukazuje się we Włoszech nowe, międzynarodowe czasopismo romanistyczne. W recenzji naszej, po krótkim omówieniu treści pierwszych sześciu roczników, postaramy się dać ogólną charakterystykę IVRA na tle głównych europejskich periodyków romanistycznych. Będzie to próba odpowiedzi na pytanie dlaczego i w jaki sposób stały się IVRA centralnym niejako czasopismem